

27 MAYIS 1960 ASKERİ DARBESİNE GİDEN SÜREÇTE ÜNİVERSİTE'NİN ETKİSİ*

Sefa Salih AYDEMİR

Yrd. Doç. Dr., Adıyaman Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, saydemir@adiyaman.edu.tr

ÖZ

Türkiye'de Cumhuriyet'in ilanından itibaren 1960'lara kadar üniversite öğrenci örgütleri genelde etkisiz, güdüm altında ve herhangi bir itici gücü olmayan kuruluşlardır. Bu döneme kadar üniversite öğrenci örgütleri, tek parti yönetiminin politikalarını dışına çıkacak herhangi bir muhalif hareket içinde olmamış/olamamışlardır. Bu durum; Demokrat Partinin ülke yönetimini devraldığı gündenden itibaren, iktidarının büyük bir bölümünde de genelde herhangi bir değişiklik göstermez. Bu durum 1959 yılından itibaren değişmeye başlar. Demokrat Parti'nin son dönemlerine doğru, özellikle ekonomik ve siyasal alanda baş gösteren bozulmalar, sivil-askeri bürokrasi ve öğrenci çevreleri arasında hoşnutsuzluğa yol açar. Demokrat Parti hükümeti; kendisine yönelik ülkede gittikçe artan etkili muhalefet ile diyalog kurup uzlaşma ortamı oluşturmak yerine, hızla artan muhalefeti kırmak için Tahkikat Komisyonu'nu teşekkül ettirmesi siyasi hoşnutsuzluğu daha da arttırır. Bu ortamda muhalif siyasi partilerin de desteğini alan bazı öğrenciler çeşitli muhalif dernekler adı altında Demokrat Parti hükümetine karşı büyük bir mücadele içerisine girerler. Özellikle 27 Nisan 1960'da İstanbul Üniversitesi'nde başlayarak kısa sürede, başta Ankara olmak üzere diğer illere yansıyan öğrenci gösterileri sonucunda oluşan suni siyasi istikrarsızlık ortamı bahane edilerek 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi gerçekleşir. Cumhuriyet tarihi boyunca Türk gençliğinin, dolayısıyla Türk öğrenci zihniyetinin profiline baktığımızda, dönemin siyasi ve ideolojik eğilimlerinden doğrudan etkilendiği görülmektedir. Askeri darbeye giden ve zemin hazırlayan süreçte; çeşitli sokak eylemlerinde öncü rol oynayan, aktif olan ve kendilerindeki örgütlü aksiyoner gücün farkına varan öğrenci kuruluşları, 12 Eylül 1980'e kadar siyasi gündemin belirleyicisi ve yönlendiricisi olmak istemişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Askeri Darbe, Üniversite, Üniversite Öğrencileri

ABSTRACT

In Turkey, from the time of the declaration of the Republic until the 1960s, university student organizations are generally ineffective, guided and have no impulsive power. Until this turning point, the university student organizations have not been in any opposition movements outside the politics of the single party administration. This situation; Since the day the Democratic Party took over the country, it does not usually show any change in much of its power. This situation will not change since 1959. The upsurge of the Democratic Party towards recent times, particularly in the economic and political arena, leads to dissatisfaction between the civil-military bureaucracy and the student circles. Democratic Party government; the establishment of the Investigation Commission to break up the growing opposition rather than establishing a dialogue and dialogue with increasingly effective opposition in the country towards itself further increases political dissatisfaction. In this environment, some students, supported by dissident political parties, are in a major struggle against Starting on 27 April 1960 at Istanbul University, the military coup of May 27, 1960 took place on the pretext of artificial political instability in a short period of time, especially as a result of student demonstrations reflected in Ankara and other objects. The Democratic Party government under the name of various opposition associations. When we look at the profile of the Turkish youth and therefore the Turkish student mentality throughout the history of the Republic, it is seen to be directly influenced by the political and ideological tendencies of the period. In the process of going to the military coup and preparing the ground; student organizations that play a pioneering role in various street actions and become active and aware of the organized action power of their own, want to be a political agenda determiner and guide until 12 September 1980.

Keywords: Military Coup, Univesity, University Students

GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle başlayan, 1945–1960 arasındaki yıllarda etkisi en yoğun şekilde hissedilen Soğuk Savaş, ülkemizde de toplumsal değişimlere neden olmuştur. Bu dönemde, Türkiye'nin Batı-ABD yanlısı bir tavır sergilemesi¹ ve NATO'ya katılması,² ABD ve Batı Avrupa ülkelerinin Türkiye'yi SSCB'ye karşı tampon ülke olarak kabul edip, buna göre davranmaları, dikkat çeken bir olgudur.

II. Dünya Savaşı sonrası, ABD etki alanı içerisine giren Türkiye'de, yukarıdan aşağıya doğru planlanan kapitalizm, geleneksel yapıları parçalamış, ülkedeki önemli siyasal-sosyal ve ekonomik sorunları arttırmıştır. Köyden kente göç hız kazanırken, bunun bir sonucu olarak da, kent varoşlarında hızla gecekondu mahalleleri oluşmaya başlamıştı. Kapitalizmin gelişmesi, henüz kır yaşantısından bağlarını tümüyle koparmamış olmakla beraber, yeni bir işçi kesiminin ortaya çıkmasına neden oldu.³

Gelişen plansız ekonominin ortaya çıkardığı nispi refahın, 1958 dünya ekonomik kriziyle paralel olarak son bulması,⁴ 1958 yılında IMF yönergeleriyle yüksek oranlı devalüasyona gidilmesi, artan enflasyon nedeniyle ekonomik durumu gün geçtikçe kötüye giden sabit gelirli asker-bürokrat kesiminin DP'den uzaklaşmasına yol

*Bu makale; yazarın 2014 yılında Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde hazırladığı, "1960-1980 Arası Türkiye Üniversitelerindeki Öğrenci Olayları İçin Bir Kaynak Olarak Türk Basını (Cumhuriyet-Milliyet-Tercüman Gazetesi Örnekleri)", adı ile yayınlanmamış doktora tezinden üretilmiştir.

¹ Baskın Oran (ed.), **Türk Dış Politikası**, C I, s.498; Saime Yüceer, "Tarihsel Perspektif İçinde Türkiye'nin Nato'ya Girişi ve Meclisteki Yankıları", **Atatürkçü Bakış**, Cilt I, 2002, s.74.

² Türkiye NATO'ya ilk başvurusunu CHP hükümeti zamanında 11 Mayıs 1950'de yapmış olmasına rağmen kabul edilmemişti. Kore Savaşı'nın getirdiği dış politik gelişmeler sonucunda 1951 yılında davet edilmiş olup 18 Şubat 1952 yılında kanun tasarısının mecliste onaylanması ile Türkiye resmen NATO'ya üye oldu. Melvyn P. Lefler, "Strategy, Diplomacy, and Cold War: The United States, Turkey, and NATO, 1945–1952", **The Journal of American History**, Vol. 71, No. 4, March 1985, pp.823-824; **Olaylarla Türk Dış Politikası**, Kolektif, A.Ü Yay., Ankara, 1977, s.237; Oral Sander, **Siyasi Tarih 1918-1994**, 12 Baskı, İmge Yay., Ankara, 2004, s.266; **Kuzey Atlantik Andlaşması Teşkilatı**, Enformasyon Servisi, Paris, 1965, s.21; Türkiye'nin NATO'ya katılması hakkında ayrıntılı bilgi için bkz; Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, 15. Baskı, Aklim Yay., İstanbul, 2005, s.517-524. Saime Yüceer, a.g.m., s.71-89; Bülent Akkaya, "Türkiye'nin Nato Üyeliği ve Kore Savaşı", **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı 28, Ocak-Şubat 2012, s.1-17

³ E.Höke, a.g.e. s.17–18.

⁴ Ekonomide görülen bozulma 1950'li yıllardan itibaren gözlemlenmeye başlandı. İstanbul'da 333 temel ihtiyaç maddesi üzerinde yapılan bir araştırmaya göre, ortalama fiyat 1955'de 174,6 lira dolaylarında iken bu fiyat 1956'da 228,7 liraydı. Bkz; **Cumhuriyet**, (02.05.1956).

açtı.⁵ Bu bunalım ortamında üniversite gençliği de, hem üniversite içi sorunlar, hem de ülke sorunları nedeniyle tepki göstermeye başladılar.⁶

Üniversitelerimiz açısından bu dönem içerisindeki bir başka gelişme de, II. Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda, Ankara, İstanbul, İzmir, Erzurum ve Trabzon gibi illerde yeni üniversitelerin açılması olarak görülür. Ancak, üniversitelere verilen özerkliğin yaratmış olduğu hoşnutsuzluk, ikinci bir yönetim modeli uygulanmasına neden olmuş⁷, bu modele göre, Demokrat Parti, İstanbul ve Ankara'daki üniversiteler dışındaki üniversitelere özerklik vermemiştir.⁸ Özerklik tartışması özelinde üniversite yönetimi ve öğretim üyeleriyle, ülke yönetimi konusunda da CHP ile sıkıntılar yaşayan DP yönetimini, özellikle 1960 yılında hızla gelişen ve genelleşen öğrenci olayları nedeniyle derinden sarsıldı.

1. 27–28 Nisan 1960 İstanbul Olayları: Demokrat Parti'nin özellikle son dönemlerinde üniversite özerkliğine yönelik müdahale girişimleri sonucu üniversite yönetimleriyle,⁹ gazetelere yönelik sansür uygulamaları nedeniyle basınla¹⁰ arasındaki ilişkiler gerilmeye başlamıştı. Özellikle; “*Büyük Taarruz*” adını verdiği yurtiçi propaganda gezilerine başlayan İsmet İnönü'nün Uşak'ta atılan bir taş nedeniyle yaralanması,¹¹ İstanbul Topkapı'da linç edilmekten son anda kurtulması¹² ve Kayseri'ye gitmek isterken yolda Yeşilhisar'da idari

⁵ Ahmet Yücekök, **100 soruda Türkiye'de Din ve Siyaset**, Gerçek Yay., İstanbul, 1972, s.70.; Erdem Yavuz, **Erzincan'da İdari ve Siyasi Hayat (1923-1960)**, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, 2012, s. 294.

⁶ Sedef Bulut, “*27 Mayıs 1960'tan Günümüze Paylaşılmayan Demokrat Parti Mirası*”, SDÜ, Fen Edebiyat Fakültesi, **Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 19, Mayıs 2009, s.78; E.Höke, a.g.e. s.19–20.

⁷ H.Özen, “*Türkiye Cumhuriyeti'nde Yüksek Öğretimin ve Üniversite'nin 75 Yılı*”, **75 Yılda Eğitim**, Ed. F.Gök, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s.265–266.

⁸ Necdet Sakaoglu, **Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992, s.98–112.

⁹ Mustafa Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Phoenix Yay., Ankara, 2004, s.383; H. Bayram Kaçmazoğlu, **Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları**, Birey Yay., İstanbul, 1988, s.153-154; A.Arslan, **Kısır Döngü..**, s.232-274; Ali Arslan, “*Çok Partili Döneme Geçişten 27 Mayıs'a Siyaset ve Üniversite*”, İ.Ü., **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, Sayı 2, İstanbul, 2002, s.58-79.

¹⁰ Alpay Kabacalı, **Türk Basınında Demokrasi**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1994, s.259-261; Yaşar Salihpaşaoğlu, **Türkiye'de Basın Özgürlüğü**, Seçkin Yay., Ankara, 2007, s.142; Ayşe Elif Emre Kaya, “*Demokrat Parti Döneminde Basın-İktidar İlişkileri*”, İ.Ü., **İletişim Fakültesi Dergisi**, Sayı 39, 2010, s.105; Bernard Lewis, **Demokrasinin Türkiye Serüveni**, Çev.H.Aydoğan, E.Ermet, 3. Baskı, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2007, s.14; H. Cevahir Kayam, “*27 Mayıs İnkılabının Hikayesi*”, İ.Ü., **İletişim Fakültesi Dergisi**, Sayı 18, 2004, s.80–81; Necla Odyakmaz, “*Cumhuriyet Döneminde Anayasal Düzenlemeler ve Basın Özgürlüğü*”, İ.Ü., **İletişim Fakültesi Dergisi**, Sayı 17, 2003, s.129-130; Nail Güreli, “*Türkiye'de Basın Özgürlüğü*”, <http://www.konrad.org.tr/Medya%20tr/08nail.pdf> (23.05.2012); Demokrat Partinin başta olduğu 1950-1958 yılları arasında geçen sekiz yıllık zaman dilimi içerisinde bazı gazetelere sık sık ve uzun süreleri bulan kapatma cezaları verilirken, aynı dönem içerisinde 811 gazeteci yazıları nedeniyle ceza aldı. Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973: Demokrasiden Darbeye 1957-1960**, 2. Baskı, Bilgi Yay., Ankara, 1992, s.193-194.

¹¹ İsmet İnönü'nün “*Büyük Taarruz*” olarak isimlendirdiği gezilerine simgesel olarak ilk Uşak'tan başlamasının sebebi, Milli Mücadele döneminde kendisine büyük itibar kazandıran, Yunan Cephesi Başkomutanı General Trikopis'i esir aldığı yer olmasıydı. Şevket Süreyya Aydemir, **İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali**, 7. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000, s.281; Cem Eroğul, **Demokrat Parti (Tarihi ve İdeolojisi)**, 2. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 1990, s.149; Mehmet Karayaman, “*İsmet İnönü'nün Uşak'ta Taşlanması Olayının Sebep ve Sonuçları*”, **Tarih Okulu**, Eylül-Aralık 2010, s.31; Sedef Bulut, “*Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960): Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu*”, **Akademik Bakış**, Cilt 2, Sayı 4, Yaz 2009, s.135; Olayla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz; Mehmet Karayaman, **İsmet İnönü'nün Uşak'ta Taşlanması Olayının İçyüzü**, AKY Yay., Uşak, 2013; **İnönü'ye Atılan Taş ve Akisleri, Önergeler-Basın**, CHP Yay., Ankara, 1959.

¹² Ş.S.Aydemir, **İhtilalin Mantığı..**, s.285-286; M.Albayrak, a.g.e., s.525-526; C.Eroğul, a.g.e., s.150.

birimlerce şehre sokmama teşebbüsleri¹³ gibi olaylar üzerine CHP ile olan ilişkilerde de kopma noktasına gelindi. Demokrat Parti; ortamı yumuşatmak yerine, kendisine karşı yükselen ortak muhalefeti dizginlemek amacıyla Tahkikat Komisyonu¹⁴ oluşturarak sertlik yolunu seçti.¹⁵ Meclisteki komisyonun oluşumu ve yetki kanununun onay süreci tartışmalarında, CHP liderine meclisten 12 celse uzaklaştırma cezası verilmesi,¹⁶ siyasi ortamı daha da kötüleştirdi. Hızla askeri darbeye doğru giden bu süreç içerisinde, hükümete karşı sivil merkez üssü görevini üniversiteler üstlenecekti.¹⁷

Nisan 1960'a gelindiğinde; ülkedeki siyasi partiler arasındaki kutuplaşma, toplumsal katmanların hepsine yansımış durumdaydı. Bu ortam içerisinde bazı üniversite öğretim üyelerinin, Tahkikat Komisyonu'nun faaliyetleri nedeniyle DP'yi eleştiren demeçler vermeye başlamalarıyla¹⁸ üniversitelerde gündeme dâhil olur.¹⁹

¹³ **Ulus**, (03.04.1960); Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam (1950-1964)**, Cilt III, 2. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975, s.407; Metin Toker, **İsmet Paşa'yla 10 Yıl**, 2. Baskı, Akis Yay., Ankara, 1966, s.167-168; William Hale, **Türkiye'de Ordu ve Siyaset, 1789'dan Günümüze**, Çev. H.Fethi, Hil Yay., İstanbul, 1996, s.100; Ş.S.Aydemir, **İhtilalin Mantığı..**, s.286-287; M.Albayrak, a.g.e., s.529.

¹⁴ CHP'nin bazı basın organlarında desteğiyle, seçim dışında kanunsuz yollarla başa gelmek için silahlı hücre örgütlenmelerine girdiği ileri sürülerek, konuyu araştırılması amacıyla, DP Meclis Grubunda 12 Nisan 1960'da Tahkikat Komisyonu oluşturulması kararı alındı. Bu komisyona çok geniş yetkiler tanıyan 2247 sayılı **"CHP ve Bir Kısım Basının Faaliyetlerini Tahkike Memur Meclis Tahkikat Encümeni'nin Kurulması Hakkında Kanun"** 18 Nisan 1960'da kabul edildi. Süleyman İrvan, **"Türkiye'de Basının Askeri Darbelere Yaklaşımı"**, İ.Ü., **İletişim Fakültesi Dergisi**, Sayı 13, 2002, s.66-67; Tahkikat Komisyonun yaptığı çalışmalar sonucu hazırlanan rapor açıklanmadan askeri müdahale gerçekleşti. Yassıada mahkemelerinde de ısrarlara rağmen raporun açıklanmasına müsaade edilmedi. Yılmaz Öztuna, Ayvaz Gökdemir, **Türkiye'de Askeri Müdahaleler**, Tercüman Yay., İstanbul, 1987, s.55; Komisyonun rapörtörü olan Nusret Kirişçioglu'nun kaleme aldığı Tahkikat Komisyonunun hazırladığı rapor için bkz; Nusret Kirişçioglu, **12 Mart, İnönü & Ecevit ve Tahkikat Encümeni Raporu**, Baha Matbaası, İstanbul, 1973.

¹⁵ Şerif Demir, **Türk Siyasi Tarihinde Adnan Menderes**, Paraf Yay., İstanbul, 2010, s.390; Güney Kore'de öğrencilerin 15 Mart'ta Diktatör Syngman Rhee'ye karşı başlattığı ayaklanmalar, CHP tarafından iktidara karşı izlenmesi gereken örnek bir yol olarak basında övgü dolu sözlerle dillendirilmeye başlanması, muhalefet-iktidar arasındaki ilişkilerin iyice gerginleşmesine yol açtı Selahaddin Bakan, Hakan Özdemir, **"Türkiye'de 1946-1960 Dönemi İktidar-Muhalefet İlişkileri: Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Demokrat Parti (DP)'ye Karşı"** CÜ, **İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 14, Sayı 1, 2013, s.390; **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, Cilt 5, s.1973.

¹⁶ William Hale, a.g.e., s.101; Tahkikat Komisyonunun kabul edildiği oturumda CHP lideri İsmet İnönü **"(...) Biz aldığımız tedbiri aldık, yürüteceğiz diyorsunuz. Gayri meşru baskı rejimine girmiş olan idarelerin hepsi böyle söylemişlerdir. Sizde öyle diyorsunuz, fakat muvaffak olamayacaksınız. Kore Başkanı Syngman Rhee kurtuldumu? Üstelik onun ordusu, polisi, memuru elinde idi. Hâlbuki sizin elinizde ne ordu var, ne memur, ne üniversite ve hatta ne de polis var(...) Bir baskı rejimi kurulduğu zaman onu kuranlar artık mukavemeti kalmayacak zannederler. Bizdeki baskı rejimini kuranlar da öyle zannediyorlar. Baskı tertipçileri bilsinler ki Türk Milleti Kore Milletinden daha az haysiyetli değildir."** diye konuşması üzerine çıkan tartışma sonucu bu ceza verildi. TBMM Zabıt Cerideleri, Devre XI, Cilt 13, s.207-278; TBMM, **Darbeleri Araştırma Komisyonu Raporu**, Cilt I, Ankara, 2012, s.252; http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/arastirma_onesgesi_sd.sorgu_baslangic (03.01.2013); M.Albayrak, a.g.e., s.532-533; İsmet İnönü ayrıca komisyonun kurulma müzakereleri esnasında **"(...) Eğer bir idare insan haklarını tanımaz, baskı rejimi kurarsa, o memlekette ihtilal behemehâl olur. Böyle bir ihtilal dışımızda, bizimle münasebeti olmayanlar tarafından yapılacaktır. Bu yolla devam ederseniz, ben de sizi kurtaramam. Şimdi arkadaşlar şartlar tamam olduğu zaman milletler için ihtilal meşru bir haktır (...)"** demiştir. Bkz; C.Eroğul, a.g.e., s.155-156; Mustafa Arıkan, **"27 Mayıs'a Damga Vuran Söz ve Beyanlar"**, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı 4, 1997, s.304; Konuşma metninin tamamı için bkz; Turan Feyizoğlu, **Türkiye'de Gençlik Hareketleri Tarihi (1960-1968)**, Cilt I, Belge Yay., İstanbul, 1993, s.4-8.

¹⁷ Mehmet A. Birand, Can Dünder, Bülent Çaplı, **Demirkırat, Bir Demokrasinin Doğuşu**, 11. Baskı, Doğan Kitap Yay., İstanbul, 2007, s.50.

¹⁸ Ali Fuat Başgil, **27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri**, 4. Baskı, Yağmur Yay., İstanbul, 2008, s.117-118.

¹⁹ Hikmet Altuğ, Kazım Arısan, Özcan Köknel, Nephân Saran, **Öğrenci Hareketlerinin Bilimsel Yönden Araştırılması**, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1970, s.11; Tahkikat Komisyonu oluşturma çabalarından daha öncesinde de, ülke gündemindeki fiili kutuplaşma nedeniyle 19.03.1960'da 1000 kadar İstanbul Üniversitesi öğrencisinden oluşan bir grup, CHP İstanbul İl Başkanlığı önüne gelerek partiye üye olmak istemeleri üzerine polis tarafından dağıtıldı. **Milliyet**, (20.03.1960); 01.04.1960'da da Ankara'da İkinci İnönü Zaferi'nin yıldönümü nedeniyle 1000'den fazla Ankara Üniversitesi öğrencisi CHP merkezine gelerek İnönü'yü ziyaret etmişler sonra da partiye üye olmak için başvurmuştu. M.Taylak, a.g.e., s.313-314; A.Kabacalı, a.g.e., s.120

Tahkikat Komisyonu'na karşı protesto amaçlı ilk öğrenci eylemi, komisyonun kurulmasından bir gün sonra, 19 Nisan 1960'da Kızılay'da gerçekleşti.²⁰

İsmet İnönü; yürüyerek²¹ İş Bankası'nın bulunduğu sokağa para çekmek amacıyla gittiği esnada, yol boyunca kendisine karşı öğrencilerce yapılan sevgi gösterisi, halkında katılımıyla kısa sürede DP aleyhine bir mitingde dönüştü.²² Miting de göstericilerin, **"Hürriyet.!!, ya ya ya şa şa şa İsmet Paşa çok yaşa"** gibi sloganlar atmaları üzerine güvenlik güçleri müdahale etti.²³ Çıkan olaylar esnasında; 11 tanesi öğrenci, 1 tane gazeteci olmak üzere toplamda 22 kişi gözaltına alındı.²⁴

İçişleri Bakanlığı tarafından Kızılay olayıyla ilgili olarak aynı gece yapılan yazılı açıklamada; **"19.05.1960 günü Ankara Kızılay meydanında CHP Genel Merkezi binası önünde dairelerin boşaldığı ve Atatürk Bulvarı'nın kalabalık olduğu 17.00 sıralarında tertipli bir sokak nümayişi yapılacağı zabıtaca evvelden istihbar edilmiş ve mahallinde gerekli tedbirler alınmıştır. Filhakika saat 17.10'da CHP Genel Merkezi binasında bu tertipli nümayişe intizar ettikleri anlaşılan bazı CHP mebusları ile bu mebuslara aynı saatte yaya olarak CHP Genel Başkan'ının da iştirak etmiş bulunduğu, tahminen 150-200 kişilik topluluğun sokak nümayişine teşebbüs ettiği görülmüş ve mahalline daha evvel gelmiş bulunan zabıta kuvvetlerinin müdahalesiyle bu tertipçi kalabalık süratle dağıtılmıştır. Bu nümayiş tertip ve teşvik ettikleri tespit edilen ve altısı SBF talebelerinden olduğu anlaşılan 22 kişi polis tarafından yakalanmış ve haklarında gerekli kanuni muamele yapılmak üzere adli makamlara teslim edilmiştir"** denilmektedir.²⁵

Ankara-Kızılay mitinginden kısa bir süre sonra üniversite olayları İstanbul'a yansıdı. 27 Nisan 1960'da İstanbul, Üniversitesi Tıp Fakültesi Derneği'nin Marmara Öğrenci Lokali'nde olağan genel kurul toplantısı vardı.²⁶ Toplantıda Demokrat Parti'nin uygulamalarına yönelik sert bir bildiri taslağı hazırlandı. Bildiri taslağının yayınlanmasını engellemek isteyen polis toplantıya müdahale etti. Bu müdahale girişimi 27-28 Nisan İstanbul-Ankara olaylarını tetikleyen girişim oldu.

Tıp Fakültesi Öğrenci Derneği'nde yaşanan olaylar ve polisin sert müdahalesi üzerine öğrenciler, ertesi gün genel anlamda hükümetin tutumunu protesto etmek amacıyla miting yapma kararı alırlar.²⁷ Bu amaçla çeşitli dernek-örgüt mensubu öğrenciler, gece yurtları dolaşarak ertesi günü yapılması planlanan mitingün kalabalık

²⁰ **Ulus**, (20.05.1960); A.Kabacalı, **Türkiye'de Gençlik...**, s.121; S.Bulut, **a.g.m.**, s.139.

²¹ İsmet İnönü'nün damadı olan Metin Toker; İsmet İnönü'nün Tahkikat Komisyonu'nca getirilen yasakları daha ilk günden delmek ve halkla bütünleşmek amacıyla CHP teşkilatlarının bilgisi dâhilinde, Ankara'da planlı olarak İş Bankası'na doğru günün en kalabalık anında yürüdüğünü söyler. Bkz; A.Toker, **a.g.e.**, s.335-336; Tahkikat Komisyonu'nun 4. Numaralı bildirisine göre de yürüyüş; İsmet İnönü'nün bilinçli olarak halkı tahrik etmek amacıyla, katılımın fazla olması için resmi dairelerin mesai bitiş vaktine denk getirerek, bu yola başvurduğu idda edilmekteydi. **Zafer**, (20.05.1960).

²² M.Taylak, **a.g.e.**, s.314; A.Kabacalı. **a.g.e.**, s.121.

²³ M.Albayrak, **a.g.e.**, s.535; T.Feyizoğlu, **a.g.e.**, s.19

²⁴ Gözaltına alınanların ifadeleri alındıktan sonra 5 tanesi ikinci Asliye Hukuk Mahkemesi'nce tutuklanmış, diğerleri salıverilmiştir. **Ulus**, (21.05.1960); **Akşam**, (21.05.1960); **Zafer**, (21.05.1960).

²⁵ Aktaranlar; A.Kabacalı, **a.g.e.**, s.121-122; T.Feyizoğlu, **a.g.e.**, s.10.

²⁶ A.Kabacalı. **a.g.e.**, s.122.

²⁷ M.Taylak, **a.g.e.**, s.323.

olması için yoğun çaba sarf ettiler.²⁸ 28 Nisan günü öğrenciler, Beyazıt'ta Hukuk Fakültesi önünde toplanmaya başlarlar. Öğrenciler, güftesini değiştirdikleri Gazi Osman Paşa Marşı'nı söyleyerek²⁹ yürüyüşe geçer. Öğrencilerin yürüyüşü üzerine polis sert bir şekilde müdahalede bulundu.

Polisin katı tavrı nedeniyle İstanbul Üniversitesi Rektörü Sıdık Sami Onar'ın; **"Talebeye bu şekilde müdahale etme hakkınız yok. Üniversiteden derhal çekilin"** talebi üzerine Rektör'de fiziki olarak polis şiddetine uğradı.³⁰ Daha sonra zorla polis cipine bindirilerek götürüldü. Rektör Onar'ın şiddete uğramış bir şekilde götürüldüğünün görülmesi üzerine olaylar kontrolden çıktı. Silahın dahi kullanıldığı polisin orantısız müdahalesi esnasında Turan Emeksiz^{31*} adlı bir öğrenci seken bir kurşun sonucu öldü.³² İstanbul'daki olaylar boyunca toplamda 2 öğrenci ölmüş, bir tanesi ağır olmak üzere 16 polis memuru ile birlikte çok sayıda öğrenci yaralanmış, 150 kadar öğrenci de gözaltına alındı.³³ Polis müdahalesinin olaylarda yetersiz kalması üzerine ordu birlikleri sevk edilmeye başlandı. Mülki amirlerce verilen bu idari karar, olayların seyrini değiştirecek dönüm noktasını oluşturur.³⁴

²⁸ İstanbul'da bulunan 63 öğrenci yurdundan 43 tanesi öğrenciler tarafından idareye sezdirilmeden dolaşmış ve ertesi gün yapılması düşünülen mitingde öğrencileri davet etmişlerdi. A.Kabacalı. a.g.e., s.123; Öğrencilerin yapmayı düşündüğü protesto mitingine CHP teşkilatından da bazı yöneticiler destek verdi. O dönemin CHP Beyazıt İlçe Başkanı olan ve sonrasında XIII., XIV., XV. ve XVI. dönemlerde CHP'den milletvekili olarak meclise giren gazeteci Orhan Birgit, daha sonra verdiği bir röportajında, öğrenci olaylarını bizzat kendisinin organize ettiğini kabul ederek; **"(...) Ben Beyazıt İlçe Başkanı'yım. Öğrenciler, (Nurettin Sözen falan da vardı içlerinde) başka bir takım arkadaşlar geldiler. Yardım istediler. 'Ne yapabiliriz?' diye sordular. Bizim yaptığımız şu, öğrenciler üniversite bahçesinde oturup direnç gösterecekler, miting yapacaklar, tahkikatlara karşı. Ancak olaylar kontrolden çıktı. Bir polis rektörü alıyor, sürüklemeye kalkıyor. Bu talebeleri tahrik ediyor. Özürlü bir rektör. İdare hukuku hocası vs. adamı itiyorlar, olaylar kontrolden çıkıyor (...)"** demektedir. Röportajın tam metni için bkz; İdris Gürsoy, **Darbenin Şahitleri**, Kaynak Yay., İzmir, 2011, s.53-64; İstanbul Üniversitesi'nde patlak veren olayların görgü tanıklarından olan Ali Fuat Başgil'de; **"Polislerle askerlerin birbirine karıştığı güvenlik güçleri, ana giriş kapısı önünde ve Atatürk heykeli etrafında vaziyet almışlardı. Gösterici kitlesinden kopanlar gruplar halinde heykele doğru kaçıyor, polisler de onların arasından elebaşları yakalamaya çalışıyordu. Bu elebaşların çoğunluğunu CHP örgütlerinin elemanları oluşturuyordu. Güvenlik güçleriyle çok şiddetli bir şekilde vuruşuyorlardı"** diyerek olaylardaki CHP örgütünün etkinliğine dikkat çeker. Bkz; A.F.Başgil, a.g.e., s.120.

²⁹ Olur mu, böyle olur mu?

Kardeş kardeşi vurur mu?

Kahrolası Diktatörler

Bu dünya size kalır mı? Şeklinde güftesi değiştirilen marş, iktidara yönelik söylenen sözler arasında en fazla rağbet gören slogan haline geldi. Süha Gönay, **"Üniversite Tarihinde Ellili Yıllar ve 27 Mayıs İhtilalinin Etkileri"**, **Sosyoloji Dergisi**, 3. Dizi, Sayı 23, 2011, s.276; Orhan Birgit, marşın güftesini değiştirenlerin Yıldız Kenter ve Yücel Ofluoğlu'nun olduğunu belirtir. Bkz; İ.Gürsoy, a.g.e., s.59.

³⁰ Numan Menzil, Zeki Gezer, Mehmet Akdil, (Haz.), **Bütün Fotoğraflarıyla 28 Nisan 28 Mayıs Olayları**, Ercan Matbaası, Yayın Yeri ve Yılı Yok, s.6; A.F.Başgil, a.g.e., s.121; M.Taylak, a.g.e., s.317; A.Kabacalı. a.g.e., s.125-126.

³¹ Seçil Karal Akgün, **"Ellinci Yılına Yaklaşırken 27 Mayıs ve Getirdiği Anayasaya Kısa Bir Bakış"**, **Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt 11, sayı:43, 2009, s.418; 1940 Malatya doğumlu olan 20 yaşındaki Turan Emeksiz, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi öğrencisiydi. Şuan olaylar anısına üniversitenin Beyazıt yerleşkesinde bir anıt heykeli bulunmaktadır. http://tr.wikipedia.org/wiki/Turan_Emeksiz (21.03.2013).

³² **Bağımsızlık, Demokrasi ve Sosyalizm Mücadelesinde Gençlik**, Cilt I, 2. Baskı, Boran Yay., İstanbul, 1999, s.52; İstanbul öğrenci olaylarında Turan Emeksiz ile birlikte, gelen ordu birlikleri içerisinde yer alan bir tankın üstüne çıkmak isterken kayarak paletler altında kalan İstanbul Erkek Lisesi öğrencilerinden Nedim Özpolat'ta öldü. 27 Mayıs öncesi ve ihtilal esnasında toplam 5 kişi ölmüştür. 27 Mayıs müdahalesinden sonra Turan Emeksiz ile Nedim Özpolat'ın cenazeleri büyük bir tören ile 10 Haziran 1960'da Anıtkabir'e gömüldüler. Ancak 12 Eylül müdahalesi sonrası 23 Ağustos 1988'de siyasi gerekçelerle cenazeleri Anıtkabir'den Cebeci Şehitliğine nakledildi. bkz; <http://www.taraf.com.tr/yildiray-ogur/makale-anitkabir-e-gomulen-protestocu-ogrenciler.htm> (11.04.2011); Haşmet Atahan, **68 Başkaldırısı Üzerine Yazılar, Söyleşiler, Eleştiriler**, Sosyal İnsan Yay., İstanbul, 2008, s.109-118; Tanzer Sülker Yılmaz, **Türkiye'de Gençlik Hareketleri**, Toplumsal Dönüşüm Yay., İstanbul, 1997, s.84.

³³ M.Albayrak, a.g.e., s.536.

³⁴ Abdi İpekçi; öğrencilerin, direnişi arttırdıkça er veya geç ordunun yönetime müdahale edeceğinden emin olduklarını ileri sürer. Bunun içindir ki o sabah polisler karşı sert bir şekilde karşı çıkıp taş atarlarken, sonradan gelen askere sarıldıklarını, **"ya ya ya şa şa Türk ordusu çok yaşa"** diye bilinçli slogan atıldığını ileri sürer. Bkz; Abdi İpekçi, Ömer Sami Çoşar, **İhtilalin**

Muhalefet tarafının demokrasiden saptığını düşündüğü DP hükümeti,³⁵ olayların gerçek muhteviyatını kavrayamamış, polisiye tedbirlerle protestoları sonlandırılabilceğini düşünmekteydi. 29 Nisan 1960'daki Demokrat Parti Meclis Grubu toplantısında Başbakan Adnan Menderes;

“Bu üniversiteye gireceğiz, temeline gireceğiz... Bize vatan lazımdır. Siyaset yapmak için, üniversite kurmak için vatan lazımdır... Bu gün fiilen ihtilal içindeyiz. İhtilalin kendine göre mantıklı icapları vardır. Biz bunları yaparken mümkün olduğu kadar memleket menfaatlerini müdafaa etmek ve kestirim yoldan her yerde her memleketi lokalize etmek suretiyle neticeler alma yolunda tertiplerimizi almaktayız. Şimdi aziz arkadaşlarım bu gazeteleri kapatacağız, bu adamları içeri tıkacağız. Girilemezmiş?.. Emir verdik derhal girin dedik, üniversiteye girmek değil, temelinin altına gireceğiz (...).” demektedir.³⁶

Olayların başlaması ve kontrol edilemez bir hal almasını CHP'nin kışkırtmasına bağlayan hükümet;³⁷ önce İstanbul Üniversitesi'ni tatil eder, basına olaylarla ilgili yayın yasağı getirir³⁸ sonra da Ankara ve İstanbul'da

İçyüzü, 2. Baskı, İş Bankası Yay., İstanbul, 2012, s.104; Ordunun olaylarda görev alması sonrasında en fazla kullanılan sloganlardan birisi de *“Ordu gençlik el ele”*dir. Bkz; Demet Lüküslü, *Türkiye’de “Gençlik Miti” 1980 Sonrası Türkiye Gençliği*, İletişim Yay., İstanbul, 2009, s.51; Olayların görgü tanıklarından olan Cumhurbaşkanı'nın yaveri Mustafa Tayyar; *“Üniversite civarı mahşer. Tanklar, cemseler, jipler, Subaylar... Atatürk heykelinin etrafında kızılı erkekli öğrenciler kol kola girmişler, orada duruyorlar. Bir oyun havası içinde, bir laubalilik içinde. Subaylarla erlerle konuşuyorlar. Beraber sigara içiyorlar. Ben hemen Refik Tulga'yı aradım. ‘Sayın Generalim, beni Cumhurbaşkanı'nız gönderdi. Hadiseler hakkında iyi malumat alamadık. Ne oluyor?’, ‘Vallahi Tayyar Bey ben başa çıkamadım. Bu çocukları öğretim üyeleri, CHP yanlıları kandırıyorlar, CHP Gençlik Teşkilatı da bunları harekete geçiriyor’dedi. Askerler o gün Cumhurbaşkanı'nın elçisine göstericilerin tutuklandığını söylediler. Gerçekten de üniversite çıkışında yürüyüş yapan yüzlerce genç cemselere doldurularak Davutpaşa Kışlasına götürülmüştü. (...) İstanbul'dan Vali Yetkiner arıyor dediler, Çıktım telefona. Dedi ki, ‘Tayyar Bey, akşam yakalanıp cemselere bindirdiğimiz o öğrencilerin hepsi Davutpaşa Kışlasına gitmeden yolda serbest bırakılmışlar. Sadece 40–50 kişi gitmiş. Ertesi gün Davutpaşa Kışlası'nın futbol takımıyla maç yapmışlar. 2-2 berabere kalmışlar’ Ordunun tavrı böylece ortaya çıkmıştı. Ordu, artık iktidarın kontrolünde değildi (...).”* diyerek olaylarda ordunun tavrını aktarır. Bkz; M.A.Birand, C.Dündar, B.Çaplı, a.g.e., s.50. Askerlerin tutuklanan öğrencilere karşı tavrı için bkz; Adnan Çelikoğlu, *Bir Darbeci Subayın Anıları, 27 Mayıs Öncesi ve Sonrası*, Yayına Haz.; E.Konuksever, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2010, s.117; Ali Fuat Başgil olaylara müdahale için ordunun gelmesini *“Menderes hükümetinin sonu bu dedim, çünkü harekete artık askerlerde katıldı”* diyerek olayların artık farklı bir yöne evrildiğini aktarır. Bkz; A.F.Başgil, a.g.e., s.121.

³⁵ Bahri Savcı, *“1965 Milletvekilleri Seçimi Üzerine Bir Analiz”*, AÜ, *Sosyal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 20, Sayı 4, 1965, s.181.

³⁶ *Demokrat Parti Meclis Grubu Müzakere Zabıtları*, Cilt 204, Dönem XI, s.9-18, Aktaran, M.Albayrak, a.g.e., s.536-537.

³⁷ Olayların arka planını tam olarak sezemeyen ve askeri müdahale hazırlıklarını öngöremeyen Adnan Menderes olaylar için; *“(…) hazırlanmış, tertiplenmiş ve içleri kinle doldurulmuşların teşkil ettiği bir zümrelilik, mesela İstanbul’umuzun 2 milyon nüfusuna oranla 3-4 gündür köşe kapmaca oynar gibi sokaktan sokağa, meydandan meydana kaçışıp dağılan, dağılıp tekrar toplanan, sanki gerilla teşkilatı gibi... Bunun karşısında İstanbul’un büyük halk kitleleri vakar ve metanet içinde yüzlerinin çizgileri hayret ve nefretle gerilmiş, karşından seyirci. Bu mu ihtilal? Bu İstanbul Sokaklarında dolaştırılan yapmacık, bir uydurma göstermelik. İhtilali hak olduğu şartların mevcutiyetinden bahsetmeği ne de İstanbul sokaklarında dolaşan millî sahnenin bir ihtilal olduğunu iddia etmeğe zerre kadar imkân tasavvur olunamaz.”* demektedir. Tercüman, (02.05.1960); T.Feyizoğlu, a.g.e., s.31; H.Atahan, a.g.e., s.116; Cumhurbaşkanı Yaveri olan Mustafa Tayyar'da çıkan olayları tartışmak amacıyla köşke gelen Ali Fuat Başgil'in hükümetin istifa ederek CHP ile birlikte bir Millî Birlik Hükümeti kurulması teklifi karşısında Celal Bayar'ın çok sinirlenerek kabul etmediğini ve daha fazla sertlik yanlısı olduğunu ve; *“Tenkid zamanı geçti. Şimdi tenkil* (herkeze örnek olacak bir cezanın verilmesi-uzaklaştırma) *zamanıdır”* dediğini aktarır. Bkz; M.A.Birand, C.Dündar, B.Çaplı, a.g.e., s.50.

³⁸ Basına yayın yasağı getirilmesi ile DP'nin amaçladığının aksine ters sonuçlar ortaya çıkar. Güvenilir bilgi kaynaklarından yoksun kamuoyuna, içerisinde daha sonradan kasıtlı bir şekilde üretildiği anlaşılan birçok asparagas haberler yayılır. C.Eroğul, a.g.e., s.157; Bu haberlerden bazıları; ölü sayısının yüzlerce olduğu, ölü öğrencilerin halkın haberi olmaması için cesetlerinin yeni yapılan Konya yolu asfaltına gömüldükleri veya tutuklanan öğrencilerin Et-Balık Kurumu'nun makinalarında doğranarak hayvan yemi yapıldığı, CHP'nin kapatılacağı, Ankara'da bazı bürokrat ve öğretim üyelerinin kapılarının işaretlendiği ve bunların idam edilecekleri gibi. Enformasyon kanallarının kapalı olduğu bu sansür ortamında, söylentiler

sıkıyönetim ilan eder.³⁹ Sıkıyönetimin ilan edilmesine rağmen ertesi gün, CHP⁴⁰ ve bazı üniversite hocalarının da kıskırtması sonucu olaylar İstanbul'dan Ankara'ya sıçrar.

2. 29 Nisan 1960 Ankara Olayları: DP Hükümeti'nin Tahkikat Komisyonu kararına yönelik İstanbul'da başlayan ve 2 kişinin ölümü, çok sayıda öğrenci ve polisin yaralanmasıyla sonuçlanan olaylar ile ilgili haberlerin ülkeye yayıldı. Ankara'daki üniversite gençliği de hem arkadaşlarına destek olmak hem de İstanbul'daki olayları kınamak için Ankara SBF ve Hukuk Fakültesi'nde derslere girmeyerek boykota başladılar. Hukuk Fakültesi binasının önünde toplanmaya başlayan öğrenciler Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencilerinin de katılımı sonrası İstanbul olayları esnasında ölen ve yaralananlar için saygı duruşunda bulunmak istediler.⁴¹ Saygı duruşu sonrası bazı hocaların katılımı ile öğrenciler gösteriye başladılar.⁴² Bu sırada Prof. Dr. Bülent Nuri Esen ve Ankara Örfi İdare Komutanı Korgeneral Namık Argüç'ün öğrencilerin dağılmasını sağlamak için yaptığı yatıştırıcı konuşmalar da bir işe yaramadı.⁴³

Öğrencilerin gösterilere devam etmeleri üzerine süvari birliği ve polisin müdahalesi sonucu çatışma çıktı. 5 saate yakın süren olaylar esnasında fakülte binaları ağır tahrip olur.⁴⁴ Aynı gün İzmir'deki yükseköğretim gençliği de olayları protesto etmek amacıyla sessiz bir yürüyüş düzenlediler.⁴⁵ Sıkıyönetime rağmen olayların giderek

nedeniyle halkta ve ordu'da DP karşı tepki arttı. **27 Mayıs 1960 Darbesi Raporu**, s.58, bkz; *dosyalar.hurriyet.com.tr/haber_resim_3/27_mayis_raporu.pdf* (19.11.2012); S.K.Akgün, *a.g.m.*, s.418; *Askeri Müdahale sonrası dönemin gazetelerinin büyük bir kısmında öğrenci cesetlerinin kıyılarak yem yapıldığı, ya da cenazelerin konuldukları buzhane ve kuyularda ortaya çıkartıldıklarını yazmaktaydı. Ayrıntılı bilgi için bkz; Tercüman*, (31.05.1960); *Cumhuriyet*, (02.06.1960); *Hürriyet*, (04.06.1960); *Ulus*, (11.06.1960); 27 Mayıs müdahalesi sonrasında asparagas haberler nedeniyle ölü sayısını tam tespit etmek amacıyla Milli Birlik Komitesi, evlatlarından haber alamayan velilerin bizzat kendilerine müracaat etmelerini istemesine rağmen, hiçbir başvuru olmadı. Bunun üzerine Rektör Sıddık Sami Onar; *"Şehitlerimiz bu kadar değildir, daha çok şehitlerimiz var"* diyerek Profesör Kemal Oğuzman'ın başında bulunduğu bir şehit öğrenci arama komisyonu dahi kurdurtmasına rağmen istendik yönde bir sonuç elde edilemedi. Ergün Göze, *Üniversite Niçin Çöktü, Profesörler Geçiyor*, Boğaziçi Yay., İstanbul, 1990, s.141; Orhan Birgit, bu gibi dezenformasyon bilgileri kamuoyuna bilinçli şekilde ilk kez Basın Yayın İşlerinden Sorumlu Albay Ertuğrul Alatl'ın yaydığını iddia eder. Bkz; İ.Gürsoy, *a.g.e.*, s.60.

³⁹ **Türkiye Büyük Millet Meclisi Kavanin Mecmuası**, Cilt 42, s.766; **Zafer**, (29.04.1960) İstanbul Örfi İdaresi yayınladığı ilk tebliğinde; basına olaylarla ilgili yayın yasağı getirmiş, saat 21.00'den sabah 5.00'a kadar sokağa çıkma, tüm toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin yapılmasını yasakladı. Ayrıntılı bilgi için bkz; *Cumhuriyet*, (29.04.1960); *Milliyet*, (29.04.1960); İstanbul ve Ankara Örfi İdare kararları için bkz; T.Feyizoğlu, *Türkiye'de Gençlik Hareketleri*, s.21–22; İstanbul Örfi İdare Komutanlığına Orgeneral Fahri Özdilek, Ankara Örfi İdare Komutanlığına Korgeneral Namık Argüç atandı. Adnan Çelikoğlu, *a.g.e.*, s.116-117.

⁴⁰ CHP'nin etkili üyelerinden olan Bülent Ecevit, Orhan Birgit, Alev Coşkun ve Suphi Baykan öğrencilerle kurdukları ilişkiler sayesinde, iktidara karşı liderliğini öğrencilerin yürüttüğü kitlesel protesto hareketlerinin devamlı canlı kalmasını sağladılar. Bkz; **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, Cilt 5, s.1973; DP'ye karşı muhalefeti üniversite içerisinde'de yükseltmek amacıyla CHP, 26–30 Ekim 1951'deki 9. Kurultay'ında gençlik ve kadın kollarının kurulması kararlaştırılmıştı. Bu karar sonucunda; üniversiteli gençler arasında CHP'ye karşı sempatiyi arttırmak amacıyla, İstanbul'da 23 Ekim 1951'de *"Üniversiteliler İnkılâp Ocağı"*, 29 Mart 1953'te de Ankara'da *"Üniversiteliler Gençlik Ocağı"* kuruldu. Bkz; Verda Pars, *"1950–1960 Demokrat Parti İktidarı Döneminde Muhallif Örgütlenmeler"*, *Türkiye'de Siyasal Muhalefet 1923–1980*, Ayşegül Komsuoğlu (der.) Bengi Yay., İstanbul, 2008, s.210-211.

⁴¹ M.Albayrak, *a.g.e.*, s.537; A.Kabacalı, *a.g.e.*, s.136.

⁴² A.Kabacalı, *a.g.e.*, s.137; C.Eroğlu, *a.g.e.*, s.157.

⁴³ M.Taylak, *a.g.e.*, s.334; A.Kabacalı, *a.g.e.*, s.137-138.

⁴⁴ İçişleri Bakanlığı'nın yaptığı açıklamaya göre; Ankara olayları sonucunda 11 öğrenci, 7 polis, 1 er ve 3 itfaiye mensubu yaralanmış olup, olaylar nedeniyle 58 kişi tutuklanmış ve örfi idareye teslim edilmiştir. *Cumhuriyet*, (01.05.1960).

⁴⁵ *Cumhuriyet*, (30.04.1960).

şiddetlenmesi üzerine örfi idare tarafından İstanbul ve Ankara Üniversitelerine bağlı tüm fakülte ve Yüksekokullar bir ay süre ile kapatıldı.⁴⁶

3. 555 K: İstanbul ve Ankara’da başlayan, muhalefet partiler ininde desteğiyle⁴⁷ ülke içerisinde hızla yayılan öğrenci protestoları⁴⁸ karşısında Demokrat Parti’de 5 Mayıs’ta Ankara’da miting düzenlemeye karar verdi.⁴⁹ DP yönetimi tarafından 555K* parolasıyla, gövde gösterisi şeklinde planlanan miting de; Adnan Menderes taraftarlarının toplandığı anda meydana gelecek ve insanların arasına karışmasıyla birlikte muhalefete, hala büyük bir halk tabanının hükümetin arkasında olduğu mesajı verilecekti.⁵⁰

İktidarın miting hazırlıkları karşısında muhalifler; 555K sloganına kendileri de sahiplenmişler, aynı parola ile Ankara’da karşıt bir miting düzenlemek istediler.⁵¹ 5 Mayıs’da Kızılay’da toplanmaya başlayan öğrenciler, **“Kahrolsun Diktatör, Hükümet İstifa”** sloganları ve **“Dağ Başını Duman Almış”** marşı ile birlikte yürüyüşe geçtiler.⁵²

Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Celal Bayar plana uygun olarak Çankaya’da arabadan indiği anda, beklenenin aksine, **“Menderes İstifa”** şeklinde bazı gruplar tarafından slogan atılmaya başlandı.⁵³ Aleyhte sloganlara rağmen arabadan inen ve kalabalık arasına karışan Menderes tartaklandı.⁵⁴ Ankara Emniyet Müdürlüğü 1. Şube Müdürü Niyazi Bicioğlu’nun yardımlarıyla güçlükle bir arabaya bindirilen Adnan Menderes, olay yerinden kaçırılmıştır.⁵⁵ Olaylar nedeniyle meydandan ayrılan Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın İçişleri Bakanı Namık Gedik’ten göstericilerin derhal dağıtılmasını, dağılmayanların üzerlerine ateş açılması emri verdiği ileri sürülmüştür.⁵⁶

Öğrencilerin ülke yönetimine yönelik protesto gösterileri, muhalefetinde katkısıyla Mayıs 1960 tarihinde doruk noktasına ulaştı. 555K olayları sonrasında 20 Mayıs’ta Hindistan Cumhurbaşkanı Nehru’nun karşılama töreninde

⁴⁶ Milliyet, (30.04.1960).

⁴⁷ İçişleri Bakanlığı; Ankara’daki olaylar esnasında, CHP üyesi olan Turhan Feyizoğlu, Ferda Güley, Ahmet Fırat, Ahmet Üstün, Müslühittin Yılmaz ve Melih Küçüktepepınar’ın gösteriler boyunca aktif bir şekilde öğrencileri yönlendirdiğini açıklamaktaydı. Cumhuriyet, (01.05.1960).

⁴⁸ 30 Nisan’da Gazi Terbiye ve Teknik Öğretmen Okulu öğrencilerinin yürüyüşü, 1 Mayıs’ta Çapa Eğitim Enstitüsü toplantısı, 3 Mayıs’ta Balıkesir Eğitim Enstitüsü, İzmir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi ve Balıkesir Yüksek Öğretmen Okulu öğrencilerinin yürümesi. Ayrıntılı bilgi için bkz; T.Feyizoğlu, **Türkiye’de Gençlik Hareketleri**, s.27–37.

⁴⁹ Alper Sedat Aslandaş, Baskın Bıçakçı, **Popüler Siyasi Deyimler Sözlüğü**, İletişim Yay., İstanbul, 1995, s.44; T.Feyizoğlu, **Türkiye’de Gençlik Hareketleri**, s.38.

* 555K: Beşinci ayın beşinci gününde, saat beşte Kızılay’da...

⁵⁰ Emin Karakuş, **Kırk Yıllık Bir Gazeteci Gözü İle İşte Ankara**, Hürriyet Yay., İstanbul, 1977, s.479.

⁵¹ **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, Cilt 5, s.1849.

⁵² M.Taylak, **a.g.e.**, s.341-342.

⁵³ A.Kabacalı, **a.g.e.**, s.152.

⁵⁴ Halk arasında tartaklanan Adnan Menderes **“Öldürün beni”** diye bağırıyordu. **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, Cilt 5, s.1849; Olaylar esnasında, kendisi tarafından yalanlayan bir rivayete göre o dönem öğrenci olan Deniz Baykal’ın **“Hürriyet istiyoruz”** diyerek Menderes’in yakasına yapıştığı, Başbakan’ında kendisine **“hürriyet olmasa bir başvekile bunları söyleyebilmişiniz”** dediği iddia edilmektedir. A.S.Aslandaş, B.Bıçakçı, **a.g.e.**, s.45.

⁵⁵ Ali Dikici, **“Demokrat Parti Döneminde İç Güvenlik ve Polis Teşkilatı”**, **Akademik Bakış**, Cilt 3, Sayı 5, Kış 2009, s.85; M.Taylak, **a.g.e.**, s.342.

⁵⁶ Bazı kaynaklarda Celal Bayar’ın; **“Derhal hoparlörlerle ilan edeceksiniz. Bizden olanlar ayrılınsın, diyeceksiniz. Olmayanlara tereddütsüz ateş açacaksınız, anlaşıldımı?”** emri verdiği ileri sürülür. Ayrıntılı bilgi için bkz; Şevket Süreyya Aydemir, **Menderes’in Dramı (1899–1960)**, Evrim Matbaacılık, İstanbul, 1969, s.374; Fahir Giritlioğlu, **Türk Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi’nin Mevkii**, Cilt II, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1965, s.133; A.Kabacalı, **a.g.e.**, s.154.

Adnan Menderes'e karşı öğrencilerce yapılan protesto⁵⁷ ve 21 Mayıs'ta Harp Okulu öğrencilerinin başlarındaki subaylarla birlikte Kızılay'da sessiz yürüyüşü⁵⁸ sonrası askeri müdahale için gerekli ortam sağlanmış oldu.

SONUÇ

Muhalefetin yönlendirmesiyle gerçekleşmiş olsa da Cumhuriyet tarihi boyunca ilk kez üniversite öğrencileri, resmi otoriteye karşı örgütlü ve kitlesel bir güç olarak DP'nin iktidar döneminde ortaya çıktı. Hükümet, öğrencilerin taleplerini dikkate almak yerine önce üniversiteleri kapatıp, sonra da sıkıyönetim ilan etti. Siyasi çekişme içerisinde saf tutan üniversite yönetimleri ve muhalefetinde yönlendirmesiyle öğrencilerce çıkartılan olaylar sonunda askeri müdahaleye zemin hazırlanmıştır. Öğrenci olayları sonucunda; 1950–1960 yılları arasında varlığını sürdüren Demokrat Parti dönemi, Türk Silahlı Kuvvetleri içerisindeki 38 subay tarafından gizli şekilde yapılanmış bir cuntanın oluşturduğu Milli Birlik Komitesi'nce yönetime 27 Mayıs 1960'da el konulmasıyla sonlanmıştır.

1960 yılındaki askeri darbeyi gerçekleştiren cunta rejiminin üniversiteye bakışı, kısa sürede hayal kırıklığı yaratmıştır. Özellikle 147 öğretim üyesinin kısa süreliğine de olsa, üniversitelerden uzaklaştırılmaları, bu hayal kırıklığının en önemli nedenlerinden birisi olarak dikkat çekici bir noktadır. Askeri yönetimin üniversite yönetimlerinden tepki alan bazı uygulamalarına karşın, öğrenci dernekleri yayınladıkları bildirimler ile 27 Mayıs müdahalesini uzun süre desteklemeye devam etmişlerdir.

Askeri müdahale sonucunda uygulamaya sokulan yeni anayasada örgütlenme, kişi hak ve özgürlüklerine büyük önem verilmesi sonucunda, öğrenci hareketlerinin karakteri değişmeye başlamıştır. Ülkede daha önce yasaklanmış olan farklı siyasi düşüncelerin önündeki engellerin anayasa ile kaldırılması sonucu ideolojik akımların yaygınlaşmasıyla birlikte, öğrencilerin ülke yönetimine ve idare sistemine yönelik bakış açıları da farklılaşmaya başladı. 1961 anayasası özgürlüklere getirdiği serbestlik nedeniyle daha önce bastırılan ideolojilerin yeniden dirilmesine olanak sağladı.

⁵⁷ **Hürriyet**, (01.06.1960); **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, Cilt 5, s.1849; C.Eroğlu, **a.g.e.**, s.159-160; M.Taylak, **a.g.e.**, s.345.

⁵⁸ T.Feyizoğlu, **a.g.e.**, s.43-44; Ş.S.Aydemir, **İhtilalin Mantığı**, s.332; Harb Okulu öğrencileri olayların patlak verdiği 28 Nisan günü yürüyüş yapmak için teşebbüse geçmek istemişler, ancak okul komutanı General Sıtkı Ulay'ın **"Harbiyeli inerse terlikle pijama ile değil, silah ile iner. Bekleyin, daha sırası değil"** diyerek öğrencileri yatıştırdığı ileri sürülür. Bkz; M.Taylak, **a.g.e.**, s.347; Sıtkı Ulay, **Harbiye Silah Başına (27 Mayıs 1960)**, Kitapçılık Ticaret Limited Şirketi Yay., İstanbul, 1968, s.67-68.

KAYNAKÇA

- Akkaya, B. (2012). Türkiye'nin Nato Üyeliği ve Kore Savaşı. *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı 28.
- Akgün, S. K. (2009). Ellinci Yılına Yaklaşırken 27 Mayıs ve Getirdiği Anayasaya Kısa Bir Bakış. *Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt 11, sayı:43.
- Albayrak, M. (2004). *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*. Ankara: Phoenix Yayınları.
- Altuğ, H. Arısan, K. Köknel Ö. Saran N. (1970). *Öğrenci Hareketlerinin Bilimsel Yönden Araştırılması*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası.
- Armaoğlu, F. (2005). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 15 Baskı. İstanbul: Baskı, Aklım Yayınları.
- Arıkan, M. (1997). 27 Mayıs'a Damga Vuran Söz ve Beyanlar. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 4.
- Arslan, A. (2002). Çok Partili Döneme Geçişten 27 Mayıs'a Siyaset ve Üniversite. *İ.Ü., Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, Sayı 2.
- Aslandaş, A. S., Bıçakçı B. (1995). *Popüler Siyasi Deyimler Sözlüğü*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Atahan, H. (2008). *68 Başkaldırısı Üzerine Yazılar, Söyleşiler, Eleştiriler*, İstanbul: Sosyal İnsan Yayınları.
- Aydemir, Ş. S. (1969). *Menderes'in Dramı (1899-1960)*, İstanbul: Evrim Matbaacılık.
- _____ (1975). *İkinci Adam (1950-1964)*, Cilt III, 2. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- _____ (2000). *İhtilalin Mantiği ve 27 Mayıs İhtilali*, 7. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Bağımsızlık, Demokrasi ve Sosyalizm Mücadelesinde Gençlik*. (1999). Cilt I, 2. Baskı, İstanbul: Boran Yayınları.
- Bakan, S. Özdemir, H. (2013). Türkiye'de 1946-1960 Dönemi İktidar-Muhalefet İlişkileri: Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Demokrat Parti (DP)'ye Karşı. *CÜ, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 14, Sayı 1.
- Başgil, A. F. (2008). *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri*, 4. Baskı, İstanbul: Yağmur Yayınları.
- Birand, M. A., DüNDAR, C, ÇAPLI, B. (2007). *Demirkırat, Bir Demokrasinin Doğuşu*, 11. Baskı, İstanbul: Doğan Kitap Yayınları.
- Bulut, S. (2009). 27 Mayıs 1960'tan Günümüze Paylaşılmalı Demokrat Parti Mirası. SDÜ, Fen Edebiyat Fakültesi, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 19.
- _____ (2009). Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960): Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu. *Akademik Bakış*, Cilt 2, Sayı 4.
- Çelikoğlu, A. (2010). *Bir Darbeci Subayın Anıları, 27 Mayıs Öncesi ve Sonrası*, Yayına Haz.; E. Konuksever. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Demir, Ş. (2010). *Türk Siyasi Tarihinde Adnan Menderes*, İstanbul: Paraf Yayınları.
- Dikici, A. (2009). Demokrat Parti Döneminde İç Güvenlik ve Polis Teşkilatı. *Akademik Bakış*, Cilt 3, Sayı 5.
- Elif A., Kaya, E. (2010). Demokrat Parti Döneminde Basın-İktidar İlişkileri, *İ.Ü., İletişim Fakültesi Dergisi*, S 39.
- Eroğul, C. (1990). *Demokrat Parti (Tarihi ve İdeolojisi)*, 2. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.
- Feyizoğlu, T. (1993). *Türkiye'de Gençlik Hareketleri Tarihi (1960-1968)*, Cilt I, İstanbul: Belge Yayınları.
- Giritlioğlu, F. (1965). *Türk Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi'nin Mevkii*, Cilt II, Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Gönay, S. (2011). Üniversite Tarihinde Ellili Yıllar ve 27 Mayıs İhtilalinin Etkileri. *Sosyoloji Dergisi*, 3. Dizi, Sayı 23.
- Göze, E. (1990). *Üniversite Niçin Çöktü, Profesörler Geçiyor*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Gürel, N. (2012). *Türkiye'de Basın Özgürlüğü*, <http://www.konrad.org.tr/Medya%20tr/08nail.pdf> (23.05.2012)

- Gürsoy, İ. (2011). *Darbenin Şahitleri*. İzmir: Kaynak Yayınları.
- Hale, W. (1996). *Türkiye’de Ordu ve Siyaset, 1789’dan Günümüze*, Çev. H. Fethi, İstanbul: Hil Yayınları
- İpekçi A. Çoşar Ö. S. (2012). *İhtilalin İçyüzü*, 2. Baskı, İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- İrvan, S. (2002). Türkiye’de Basının Askeri Darbelere Yaklaşımı, İ.Ü., *İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı 13.
- Kabacalı, A. (1994). *Türk Basınında Demokrasi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kaçmazoğlu, H. B. (1988). *Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları*, İstanbul: Birey Yayınları.
- Karakuş, E. (1977). *Kırk Yıllık Bir Gazeteci Gözü İle İşte Ankara*, İstanbul: Hürriyet Yayınları.
- Karayaman, M. (2010). İsmet İnönü’nün Uşak’ta Taşlanması Olayının Sebep ve Sonuçları. *Tarih Okulu*, Eylül-Aralık 2010.
- Kayam, H. C. (2004). 27 Mayıs İnkılabının Hikayesi. İ.Ü., *İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı 18.
- Lefler, M. P. (1985). Strategy, Diplomacy, and Cold War: The United States, Turkey, and NATO, 1945–1952, *The Journal of American History*, Vol. 71, No. 4.
- Lewis, B. (2007). *Demokrasinin Türkiye Serüveni*, Çev.H.Aydoğan, E.Ermert, 3. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Lüküslü, D. (2009). *Türkiye’de “Gençlik Miti” 1980 Sonrası Türkiye Gençliği*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Odyakmaz, N. (2003). Cumhuriyet Döneminde Anayasal Düzenlemeler ve Basın Özgürlüğü. İ.Ü., *İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı 17.
- Yüceer, S. (2002). Tarihsel Perspektif İçinde Türkiye’nin Nato’ya Girişi ve Meclisteki Yankıları, *Atatürkçü Bakış*, Cilt I.
- Özen, H. (1999). Türkiye Cumhuriyeti’nde Yüksek Öğretimin ve Üniversite’nin 75 Yılı. *75 Yılda Eğitim*. F.Gök (Ed.), İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Öztuna Y, Gökdemir, A. (1987). *Türkiye’de Askeri Müdahaleler*, İstanbul: Tercüman Yayınları.
- Pars, V. (2008). 1950–1960 Demokrat Parti İktidarı Döneminde Muhalif Örgütlenmeler. *Türkiye’de Siyasal Muhalefet 1923–1980*, Ayşegül Komsuoğlu (der.) İstanbul: Bengi Yayınları.
- Sander, O. (2004). *Siyasi Tarih 1918-1994*, 12 Baskı, Ankara: İmge Yayınları.
- Sakaoğlu, N. (1992). *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Salihpaşaoğlu, Y. (2007). *Türkiye’de Basın Özgürlüğü*, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Savcı, B. (1965). 1965 Milletvekilleri Seçimi Üzerine Bir Analiz. AÜ, *Sosyal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 20, Sayı 4.
- TBMM, (2012) *Darbeleri Araştırma Komisyonu Raporu*, Cilt I, Ankara, 2012, http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/arastirma_onergesi_sd.sorgu_baslangic (03.01.2013);
- Toker, M. (1966). *İsmet Paşa’yla 10 Yıl*, 2. Baskı, Ankara: Akis Yayınları.
- __(1992). *Demokrasimizin İsmet Paşa’lı Yılları 1944-1973: Demokrasiden Darbeye 1957-1960*, 2. Baskı, Ankara: Bilgi Yayınları.
- Ulay S. (1968). *Harbiye Silah Başına (27 Mayıs 1960)*, İstanbul: Kitapçılık Ticaret Limited Şirketi Yayınları.
- Yavuz, E. (2012). *Erzincan’da İdari ve Siyasi Hayat (1923-1960)*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum.

Yılmaz, T. S. (1997). *Türkiye’de Gençlik Hareketleri*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

Yücekök, A. (1972). *100 soruda Türkiye’de Din ve Siyaset*, İstanbul: Gerçek Yayınları.

27 Mayıs 1960 Darbesi Raporu. (2012) dosyalar.hurriyet.com.tr/ haber_resim_3/27_mayis_raporu.pdf
(19.11.2012);

http://tr.wikipedia.org/wiki/Turan_Emeksiz (21.03.2013).

<http://www.taraf.com.tr/yildiray-ogur/makale-anitkabir-e-gomulen-protestocu-ogrenciler.htm> (11.04.2011)